Gyulai Attila

ESETLEGES BIZONYOSSÁGOK

Szabó Márton: A diszkurzív politikatudomány alapjai című könyvéről

Magyarországon napjainkra a politika vizsgálatában előtérbe került a kommunikáció – a megszólalás hogyanjának – elemzése. Ma már nem csupán az elemzők boncolgatják szívesen egy-egy politikus, párt vagy intézmény kommunikációját, de furcsa módon maguk a politikusok is előszeretettel beszélnek saját kommunikációjukról. Ez utóbbi jelenség viszont már magának a politikai kommunikációnak mint tudománynak vagy módszernek az identitását teszi kockára. Mindez azonban lehetőségeket is teremt: jelen esetben az új szemléletek lehetőségét. Szabó Márton *A diszkurzív politikatudomány alapjai* című könyve egyike ezeknek a lehetőségeknek.

A diszkurzív politológia mibenlétének leírására a manapság Magyarországon is népszerű kutatási terület, a politikai kommunikáció önmeghatározása felől nyílik lehetőség, azzal a jelenséggel párhuzamosan – és megelőlegezve ezzel Szabó Márton szemléletét –, hogy az önazonosság rögzítése egyáltalán nem független attól, amivel szemben a rögzítés vagy a meghatározás történik. A politikai én kimondása egyúttal mindannak a kimondását is jelenti, ami (a) nem én. A politikai kommunikáció elemzése – mint arra a kommunikációs szempontok „túlzását" bírálók is szívesen felhívják a figyelmet – kiegészítő jellegű vizsgálódás a politikatudomány hagyományán vagy a hagyományos politikatudományon *belül*. E felfogás szerint az előzetesen tételezett intézmények – a párt, az állam, a kormány, sőt a politikus – „mediatizált korunkban" kénytelenek eleget tenni a nyilvánosság előtti megjelenés követelményeinek, ezt vizsgálva pedig színesebbé tehető a megelőző „objektív" elemzés. A diszkurzív politológia ugyanakkor éppen az előzetes tételezettséget vonja kétségbe, amikor felhagy az objektivitás bénító dogmájával, és megvallja saját előfeltevését. Eszerint nincsenek pártok, politikusok nyelvileg megformált megjelenésük előtt vagy mögött; hozzájuk *úgy, ahogyan vannak* nem lehetséges eljutni, hiszen társadalmi konstrukcióként maguk is a nyelvhasználat termékei. Röviden: nincsen politika a nyelven kívül, a politika a nyelv közegében létezik, amely nem közvetít a (politikai) valóságról, hanem létrehozza azt. Ahogy Szabó Márton fogalmaz:

> „A beszédet én nem is egyszerűen a sikeres kommunikáció eszközének tekintem, hanem annak a közegnek vagy valóságnak, amely maga a politika, legalábbis annak egy eliminálhatatlan eleme" (199. o.).

A diszkurzív politikatudomány kérdése éppen az, hogy miként adódnak diszkurzív módon azok az intézmények, amelyeket a politikához sorolunk – vagyis rákérdez magára a politika természetére is, hiszen a diskurzus „nem a politika egyik érdekes része, hanem létezési módja" (234. o.). A politikai kommunikáció elemzése tehát a politi-

ka vizsgálatának egy módszere, a diszkurzív politikatudomány pedig – ehhez képest – szemléletváltást jelent.

Szabó Márton diszkurzív szemlélete szerint a politika *jelentéses valóság*, amely a konkuráló értelemadások és értelemfejtések örvénylésében formálódik. A politika jelentéses valósága pedig éppúgy olvasható, mint bármilyen interpretálható jelenség, amely körülvesz minket, pontosabban amelyben benne élünk, hiszen mi magunk is részei vagyunk. Könyve így nem csupán leírja azt, amiről beszél, hanem leírása párhuzamosan halad formálódó tárgyával. Ezzel pedig elismeri, hogy a tárgy és a tárgyról való beszéd nem választható szét egymástól. Hiszen a politika határai nem végérvényesen rögzíthetők és átléphetetlenek, ahogy a szerző fogalmaz: nem falak, hanem mozgékony paravánok, és ennek megfelelően a diszkurzív politikatudomány is igen rugalmasan mozog a gondolkodás különböző területei között.

Szabó Márton könyve nem monográfia abban az értelemben, hogy az olvasó a kiindulópontból a szerzőt követve egyenes vonalon eljuthat a következtetésekig. A kötetben összegyűjtött tanulmányok sokkal inkább egymás mellett álló, egymással érintkező diskurzusok olyan kavargó örvényét képezik, amelyben megfér egymással Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur és Carl Schmitt, és ahol egyaránt helyük van a terrorizmusról és a Kereszténydemokrata Pártról szóló értelmező kísérleteknek. Az elmélet szüntelenül befolyásolja azt, hogy miként észleljük a beszédet, az empíria pedig folytonosan új elméleti belátásokhoz vezeti az olvasót.

Gadamer és Ricoeur persze korántsem véletlenül adja témáját egy-egy önálló elemzési egységnek: Szabó Márton a diszkurzív politikatudomány hermeneutikai irányzatával tartva értelmez és elemez. Természetesen emellett jut hely az elméletek szélesebb körű áttekintésének is – igaz, utóbbiak kimerítő tárgyalása elvileg lehetetlen, hiszen ha van diszkurzív politikatudomány, akkor ez – saját előfeltevése szerint – csupán végtelenül plurális lehet. Szabó Márton hermeneutikai megközelítése állásfoglalás ezen irányzatok egyike mellett, de nem kizáró megkülönböztetés az egyes hagyományok között. Elköteleződés egy olyan gondolkodás mellett, amely nem tagadja a modernitást, de meglehetős határozottsággal rákérdez a modernitás szemléletére és magára a hagyományra. A két pozíció között mozogva – ahogyan a szerző maga is fogalmaz – önmagára reflektálva lesz képes arra, hogy eddig lezártnak és végérvényesnek tűnő vagy akként feltüntetett pozíciókat dinamizáljon.

Szabó Márton diszkurzív politikatudománya arra törekszik, hogy új módon rendezze el, új módon konstruálja meg a politikát. A sorozat – amelynek első kötete *A diszkurzív politikatudomány alapjai* – a „Posztmodern politológiák" címet viseli. Az, hogy politológiákról és nem (a) politológiáról van szó, egyszerre utal a szemléletre és a szemlélet tárgyára. Nincsen egységes tudomány, amely az objektivizmus követelményének eleget téve leírná a politika jelentéses valóságát, hiszen az interpretációk az olvashatóság sokféleségének megfelelően különbözők lehetnek. A szerző politika- és politológiainterpretációja vagy -olvasása pedig éppen azért lehet valóban önreflektív, mert rákérdez saját határaira. A diszkurzív politikatudománynak – Szabó Márton olvasatában – nem célja, hogy okokat keressen a politika beszédvalósága mögött. Azért sem, mert nem akar igazságot tenni, hiszen tudatában van annak, hogy az igazság nyelvi konstrukciók terméke: nem feleltethető meg semmiféle külsődleges szempontnak, mivel azokhoz – ha egyáltalán léteznek ilyenek – nem is juthatunk el. A politikai vitákat tekintve talán elegendő arra utalni, hogy még a tényszerűnek tekintett adatokban sem lehetünk biztosak, hiszen maguk a tények is konstrukciók eredményei. A politika kijózanítóan bizonyítja be, hogy az objektívnek tekintett tényeknek éppen a tényszerűségük válik kérdésessé.

A diszkurzív politikatudomány a politika nyelvi feltételeire való rákérdezéssel igyekszik elkerülni azt, hogy politikai tettként legyen értelmezhető. Nem foglal állást,

mert adott esetben éppen az állásfoglalás lehetőségeire kíváncsi, ily módon pedig az objektivitás mögé bújó tudományosságban is képes fellelni és dekonstruálni az önmagukat állásfoglalásként leleplező megállapításokat. Azt azonban, hogy a politika és a politika olvasása közötti kapcsolat, tárgynyelv és metanyelv kapcsolata vagy elválaszthatósága mennyire problematikus, Szabó Márton könyvének egyetlen *árulkodó* önreflexív kijelentése mutatja:

> „Természetesen bármilyen megnyilatkozást, így ezt a könyvet is, lehet politikai tettnek tekinteni, sőt ezt az értelmezési szabadságot éppen a diszkurzív szemlélet hangsúlyozza. Az én *szándékom* azonban ettől még nem változik meg, és a műfaj is sokat eldönt: tudományos munkát, nem pedig politikai kiáltványt vagy politikai programot írtam" (9. o.).

A szerző által is kiemelt, szándékra történő utalás a kötet talán egyetlen, a szemléletét gyengítő pontja. A szándék, a motiváció keresése ugyanis már az okokra való rákérdezést jelenti (miért vagy miért így íródott a könyv), ami azonban a szerző szerint nem tartozik a diszkurzív politikatudományhoz. Ráadásul erre a kijelentésre Szabó Márton könyvének nincs is szüksége. Aki végigolvassa tanulmányait, a diszkurzív politikatudományt megalapozni kívánó törekvéseit, érzi: a szerző aligha vádolható azzal, hogy igazságot kívánna osztani, mivel ennek lehetetlenségével ő maga is számol. Hiszen amikor a politikai vitákat figyelve kénytelenek vagyunk beismerni, hogy nincsenek végső, megkérdőjelezhetetlen politikai igazságok, akkor éppen a diszkurzív politikatudomány adhat némi kapaszkodót azzal, hogy sem végső igazságokat, sem megnyugvást nem ígér, ellenben megmutatja, hogy a politika folytonosan a kockára tett, az esetleges bizonyosságok területe.

A kockáztatás azonban nem jelenti a megismerés lehetőségének végső elvetését, sőt. Szabó Márton szemlélete a politika világát újraépíti, elemzéseiben szigorú szabályrendszert és módszertani követelményeket határoz meg, ami egyúttal a politikatudomány újraépítése, újrafogalmazása is. Így, ha elsőre esetlegesnek tűnne is szemlélete, ennek oka nem az, hogy a diszkurzív politikatudománynak ne lennének meg a maga jól alkalmazható és a politikáról szerezhető ismereteinket bővítő megállapításai, hanem az, hogy számot vet magának a megismerésnek az esetlegességével. Ám ennél „biztosabb" alapra aligha építkezhetünk. Az esetlegesség tudatosítása ad ugyanis lehetőséget a politika problémáinak újrafogalmazására. Szabó Márton ezt az esetleges bizonyosságot kínálja az olvasónak, mert elég merész belátni és láttatni a politika nyugtalanító, flexibilis vonásait. Nem mellékesen: ezzel teszi izgalmas, mindig újat kínáló lehetőségek terepévé a politikát.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003. Posztmodern politológiák sorozat)